Konut Ve Konut Kavramı Üzerinden Dayanıklı Kentler Ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisinin Değerlendirilmesi

Setenay Demir
İstanbul Esenyurt Üniversitesi
setenaydemir@esenyurt.edu.tr

Ömür Barkul
Yıldız Teknik Üniversitesi barkul@yildiz.edu.tr

Çalışmanın Amacı

Dayanıklılık veya dirençlilik biçiminde Türkçeye çevrilen 'resilience' kavramı, kentsel bir sistemin kontrolü dışında ortaya çıkan değişime ve kırılganlıklara dayanıklılık gösterebilme ve onunla başa çıkabilme kapasitesiyle ilgili uyum sağlama süreçleri anlamına gelir. Bu doğrultuda sosyal, ekonomik ve çevresel dinamiklerle alakalı olup, düzensizliğe direnç yetkinliğinin yanı sıra, uyum (adaptation), öğrenme ve kendi kendine örgütlenme (self-organizing) yaklaşımlarını da içerir [1]. Heinrich Böll Stiftung Derneği, Türkiye Temsilciliği tarafından hazırlanan Dayanıklı Kentler Rehberine göre kentsel dayanıklılık olgusu; sosyal, ekolojik, ekonomik ve kurumsal sistemlerdeki koşulların güçlü yanları ve kırılganlıkları hakkında kentsel politikalar geliştirir. Bunun yanında, sosyal kırılganlıkların ve sosyal sorunların üstesinden gelmek üzere anlaşılırlığını daha derinleştirmek için katılımcılığı destekler [2].

Çalışmada dayanıklılık olgusunun karşıtı anlamında kullanılan 'vulnerability' kavramı, Türkçe'deki karşılığıyla "kırılganlık, savunmasızlık, hassasiyet, hasar görebilirlik" anlamlarına denk gelmektedir ve risk ifade eden durumların bir alt bileşenidir. Adger (2000), Toplumsal kırılganlığı, "çevresel değişimin çeşitli etkilerinin sonucu olarak toplulukların ve bireylerin strese maruz kalmaları" olarak açıklar [3]. Konut alanlarına yönelik kırılganlıklar, kentsel kırılganlıklar ile mutlak bir paralellik gösterir. Kenti, konutu ve toplumu, farklı özneler bir araya gelerek biçimlendirir bunun yanı sıra, tüm bu özneler mekânın yeniden üretiminde benzersiz rollere sahip olurlar. Bu noktada sosyal kırılganlık yaklaşımı, toplumsal bir süreç olarak mekânda tüm risk ifade eden durumlarda, toplumsal ve ekonomik açıdan dezavantajlı öznelerin daha fazla etkileneceğini ön görür. Dezavantajlı öznelerin kırılganlık düzeyini ise, cinsiyet, yaş, kültür, etnik profil, sınıf ve engelli olma durumu gibi farklı kategoriler belirler. Konut ve konut mekânlarında sosyal ilişkiler kaçınılmaz olarak yer alır.

Çalışmanın içeriğinde, mekânın aynı zamanda sosyal bir olgu olduğunu ifade eden Lefebvre'in argümanında da önemli yer tutan toplumsal mekân kavramı dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda, Lefebvre kenti, toplumun ürettiği bir mekân olarak kabul ederken, onu toplumsal faaliyetlerin şekillendirdiğini belirtir ve kenti toplumsal bir ürün olarak tanımlar. Buna ek olarak yine, konutu da toplumsal bir mekân örneği olarak kabul etmekte ve bunların içeriğinden bağımsız çevreler olmadığını, aksine; zaman içerisinde üretildiğini ve toplumsal üretim pratikleriyle ilişkilendiğini ifade eder [4].

Sosyal toplum içerisinde kayda değer bir nüfus oranını oluşturan kadınların, kentin ve toplumun biçimlenmesinde ki önemli rolleri göz ardı edilerek, konumunun büyük çoğunlukla dezavantajlı gruplar içerisinde bahsettiğimiz kırılgan özneler ile birlikte ele alındığı dikkat çeker. Halbuki konut ve geniş çevresini

kapsayan mahalle ölçeğinde, kadınların, mekanı erkeklerden daha çok ve farklı kullandığına dair sonuçlar içeren çalışmalar mevcuttur [5]. Bu çevreler çoğunlukla, toplumsal cinsiyet parametresi göz ardı edilerek oluşturulmuştur. Konut ve geniş çevresini ifade eden mahallelerde birçok servis hizmetinin (altyapı hizmetleri, yeterli açık yeşil alanlar, eğitim ve sağlık hizmeti sağlayan mekânlar vd.) yakın çevre içerisinde ve kırılgan grupların erişimiyle birlikte sağlanması gerekir. Zira altyapı ve servis hizmetlerinin yetersizliği ya da eksikliğinden kaynaklı tüm sonuçları dezavantajlı bir grup olarak kadın özneler daha yoğun hisseder. Konut çevresinde, tüm servis hizmetlerinin herkes için, özellikle kadın bireyler için erişilebilir olacak şekilde komşuluk birimlerinde, mahallelerde düzenlenmesi önem taşır. Örneğin dayanıklı kent ve konut alanlarında, kamusal arayüzler, mahalle ölçeği ve 15-20 dakikalık veya 600 m. yürüme mesafesi içinde erişilebilir komşuluk birimleri gibi düzenlemeler öne çıkar. Konuya ilişkin, mahalle ve komşuluk biriminde olası sosyal ilişkilerin çoğunlukla kadınlar üzerinden kurulduğu göz ardı edilmemelidir.

Bu nedenle bireylerin barınma ihtiyacını karşılamanın ötesinde toplumsal bir olgu olarak konut, yine toplumsal ve kapsayıcı kentsel politikalar ekseninde ele alınmalıdır. Bu çerçevede, kentlerin dayanıklılığı ile sosyal diğer bir deyişle toplumsal dayanıklılığın ciddi bir ilişkiselliği bulunduğunu söylemek mümkündür.

Çalışma ile son dönemlerde kent, konut ve konut alanlarında yaşanan çok katmanlı olumsuzlukların etkisiyle önemi katlanarak artan, dayanıklılık stratejileri kapsamında, literatüre özgün bir katkı sunulması amaçlanmaktadır. Çalışma, kentlerde konut ve konut alanlarında ki dayanıklılığın sosyal ve çevresel boyutunu ele alarak, toplumsal cinsiyet parametreleri içerisinde göz ardı edilen ve dezavantajlı bir özne konumundaki kadının konumuna dikkat çekmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın yöntemi, literatür taramalarına göre dayanıklılık (resilience) kavramı ve kentsel dayanıklılık yaklaşımının sosyal ve çevresel boyutlarıyla irdelenmesi ve kentlerin özünü oluşturan konut alanlarının toplumsal cinsiyet üzerinden kırılganlıklarının analiz edilmesi olmuştur. İlgili alanda yapılan çalışmalar bir araya getirildiğinde dayanıklı kentler, konut çevresi ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin değerlendirilmesine ilişkin birkaç temel konu başlığı öne çıkar. Bunlar;

- Genel İlkeler-Kalite Ölçütleri
- Ulaşım – Erişebilirlik
- Kent Merkezi - Kentsel Hizmetler,
- Açık, Yeşil Alanlar- Parklar
- Kamusal Alanlar - Ortak Kullanım.

Tüm bu konu başlıklarının ele alındığı, Baykan (2015) tarafından hazırlanan "Kadın Dostu Kent Planlaması Ve Tasarım İlkeleri Rehberi"nde Evrensel Tasarım İlkeleri temel alınarak oluşturulan yol haritası bu çalışmanın yönteminin de ana belirleyicisi olarak ele alınmış ve güncel veriler ile yeniden üretilmiştir. Rehberin yönteminde "Evrensel Tasarım" anlayışının belirlenmesinin en önemli nedeni kapsayıcılık yönüdür. Kullanıcı boyutu geniş seçeneklidir ve kullanım problemleri bütünleştirici bir biçimde çözülür. "Evrensel tasarımda" önemli olan ve konu edilen kullanıcı "tüm insanlardır" [6].

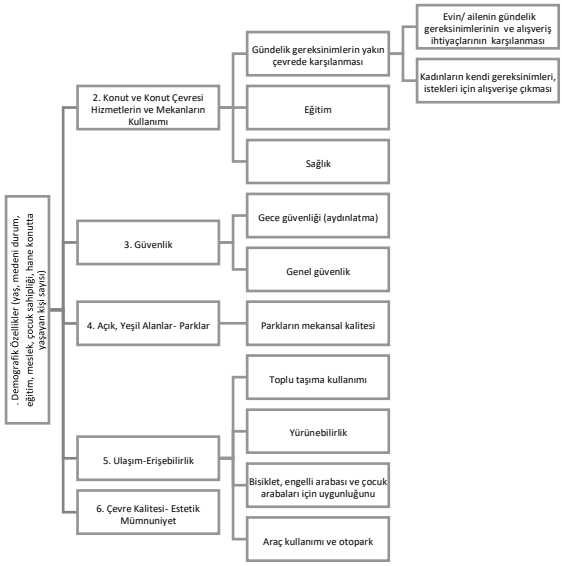

Şekil 1. Ankette Değerlendirilen Temel Konular

Çalışmada, literatür analizlerinden elde edilen bu veriler güncel sorunlar ile yeniden yorumlanarak sadece kadınların katılımı ile gerçekleştirilen bir anket uygulanmıştır. Anket çalışmasında, öncelikle kullanıcıyı tanımaya yardımcı demografik sorular yöneltilmiş daha sonra konut ve yakın çevresinde hizmetlerin ve mekanların kullanımını değerlendiren çoktan seçmeli ve beşli likert ölçek ile ölçülmüş sorular yöneltilmiştir. Çalışmada 23 adet katılımcının yanıtlarının değerlendirildiği bir anket uygulanmıştır. Katılımcıların tamamı çalışan kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 1. Katılımcı Profilleri.

Soru	Yanıtlar	Oran	Sayı
	25-34	%52,2	12
	35-44	%26,1	6
	45-54	%8,7	2

	55 ve üzeri	%13	3
	Üniversite (Lisans)	%4,3	1
	Üniversite (Yüksek Lisans)	%65,2	15
	Üniversite (Doktora)	%30,4	7
Medeni Durum	Evli	%30,4	13
	Boşanmış	%4,3	1
	Nişanlı/Sözlü	%8,7	2
	Bekar	%30,4	7
Gelir Getirici Faaliyet	Evet	%100	23
Çalışılan Sektör	Eğitim	%95,7	22
	İnşaat	%4,3	1
Yaşadığı Şehir	İstanbul	%91,4	21
	Bursa	%4,3	1
	Gaziantep	%4,3	1
Çocuk Sahipliği	Var	%47,8	11
	Yok	%52,2	12

Tablo 2. Katılımcıların Yaşadığı Konut Hakkında Bilgiler.

Soru	**Yanıtlar**	**Oran**	**Sayı**
Konut Tipi	Apartman Dairesi	%69,6	16
	Toplu Konut/Site	%30,4	7
	Çekirdek aile (Eş ve/veya çocuklar)	%59,1	13
Konutta yaşayan diğer kişiler	Kendi ailesi (Anne, baba ve/veya kardeşler)	%13,6	3
	Tek başına	%22,7	5
	Erkek arkadaşımla	%4,5	1
	Varsıl	%26,1	6

Konutun yer aldığı mahallede ekonomik düzey	Orta Halli	%73,9	17

Araştırma Bulguları ve Sonuç

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen anket çalışması üzerinden yapılan analizlerden yola çıkılarak kadınların geleneksel rolleri gereği konut ve konut yakın çevresini (600 m. yürüme mesafesi içinde) çoğunlukla evin gündelik gereksinimleri için alışverişe çıkmak için kullandığı belirlenmiştir (Şekil 2). Bunun dışında işe gitmek, çocukların okula götürülmesi, spor, sinema, gezinti, yürüyüş ve diğer nedenlerle dışarıya çıktığı, söz gelimi konut çevresini çok aktif bir biçimde kullanmak durumunda kaldığı belirlenmiştir.

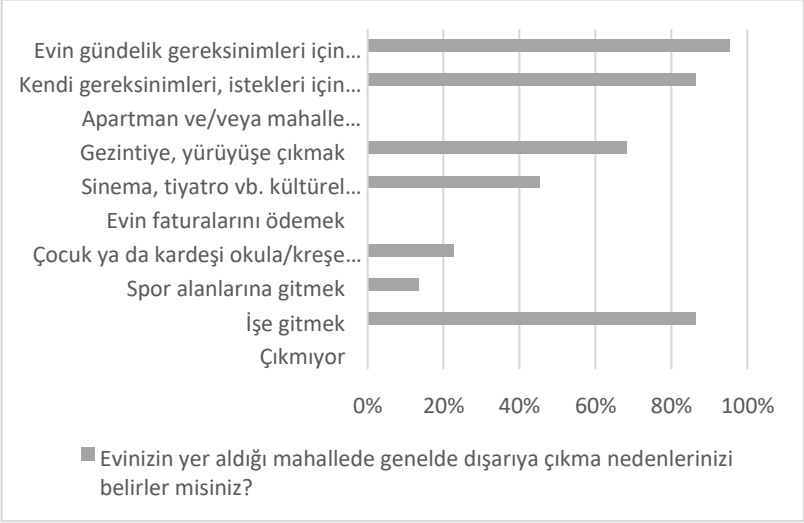

Şekil 2. Kadınların konut ve yakın çevresinde (600 m. yürüme mesafesi içinde) dışarıya çıkma nedenlerini belirten grafik.

Benzer şekilde verilen yanıtlar doğrultusunda konut ve yakın çevresinde yer alması en çok önem taşıyan hizmet biriminin alışveriş mekanları ve onu takiben park ve yeşil alanlar olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3).

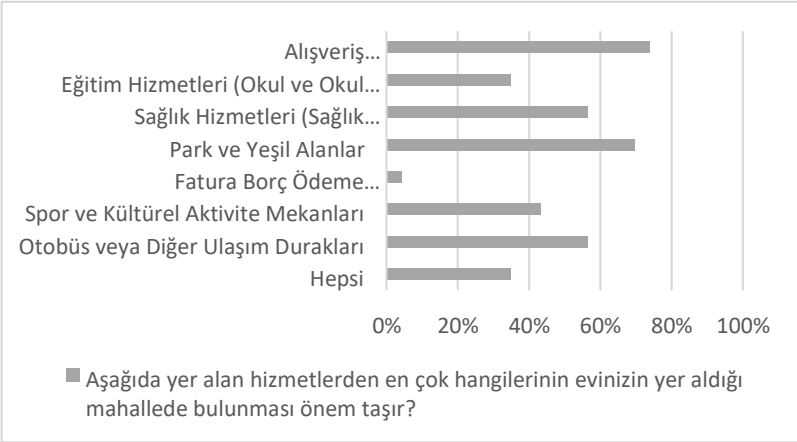

Şekil 3. Kadınlar için konut ve yakın çevresinde (600 m. yürüme mesafesi içinde) yer alan hizmetlerin önem sırasını belirten grafik.

Bunun yanı sıra evlerinin yer aldığı yakın çevreyi gündüz tek başına çıktığında güvenlik yönünden çok iyi düzeyde bulurken, hava karardıktan sonra iyi aydınlatılmış mekanların varlığını çoğunlukla orta düzeyde değerlendirmişlerdir.

Beşli likert ölçeği ile ölçülen sorular içinde %17,4 oranı ile en fazla 'çok kötü' yanıtına sahip soru, mevcut yolların bisiklet, engelli arabası ve çocuk arabalarına uygunluğu yönünden değerlendirilmesi beklenen olmuştur. Bunu takiben estetik memnuniyet (%13,6), sosyal ve kültürel alanlara rahat ve kolay

erişim (%13), rahat araba kullanımı ve otoparkların mevcudiyeti (%13), eğitim hizmetlerine rahat ve kolay erişim (%8,7), komşuluk ilişkilerinden duyulan memnuniyetin değerlendirilmesi (%8,7) olmuştur

Anket verilerinden genel bir çıkarım yapmak gerekirse, kadınların konut ve yakın çevresini başta alışveriş fonksiyonu olmak üzere yoğun biçimde kullandığı, gezinti yürüyüş fonksiyonları için park ve yeşil alanların varlığının önem taşıdığı belirlenmiştir. Ancak kadınların hem çeşitli araçlarla hem de yaya olarak erişebilirlik ve ulaşılabilirlik konusunda sorunlar yaşadığı söylenebilir. Konut ve yakın çevresinde rahat ve kolay erişim konusunda en fazla sorunun yaşanan alanların ise sırasıyla sağlık, eğitim ve sosyal ve kültürel hizmetler olduğu tespit edilmiştir.

Anket verilerinden çıkan sonuçlarında gösterdiği üzere, kadınlar için konut ve yakın çevresinde belirlenen temel kırılganlıkların; temel gereksinimlerin karşılandığı hizmetlerin mevcudiyeti, erişebilirlik-ulaşılabilirlik, yeşil alanlar ve parkların niceliği ve/veya niteliği ve komşuluk ilişkileri olduğu söylenebilir.

Kent ve konut alanlarına dair gelişen kırılganlıklar, birbirini yansıtan bir döngü içerisindedir. Bu nedenle, kentsel dayanıklılığın geliştirilmesinde öncelikle çeşitli sosyal-toplumsal kırılganlıklara sahip olan konut alanlarının dikkate alınması gerektiği belirgindir. Cinsiyet olgusunun sosyal kırılganlık düzeyini etkileyen önemli bir durum olduğu ve toplum nüfusunun yarısını yansıtan kadınların konut ve konut alanlarını, toplumsal rolleri gereği daha yoğun biçimde kullandığı bilinmesine rağmen, dezavantajlı gruplar içerisinde diğer bir deyişle kırılgan özneler konumunda olma hali daha fazla irdelenmesi gereken bir olgudur. Zira dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınları etkileyen tüm değişimlerin, mekânın toplumsal bir süreci ifade ettiğinin bilinciyle, toplumsal mekânın üretim sürecine yansıyacağı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Dayanıklılık, Kent, Konut, Konut Alanları, Toplumsal Cinsiyet

Kaynakça

[1] Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses. Global Environmental Change, 16(3), 253-267.

[2] Durmaz E. A., Akgün G., Avcı E. (2021). Dayanıklı Kentler Rehberi, Yereliz. (Erişim Linki: http://yereliz.org/wp-content/uploads/2021/01/Dayanikli_Kentler_Rehberi_9ocak-dijital.pdf. Erişim Tarihi: 27.01.2022)

[3] Adger, W. N. 2000. Social And Ecological Resilience: Are They Related?, Progress In Human Geography 24, 347–364.

[4] Lefebvre, H. (2016). Mekanın Üretimi. SEL Yayıncılık 4. Basım.

[5] Oğuz M., Atatimur N. (2008). Kent ve Kadın. Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar. Sayı:6. S.:126-144. ISBN:1307-0932 (Erişim Linki: https://www.researchgate.net/publication/340022903_Kent_ve_Kadin. Erişim Tarihi: 17.01.2022) **[6]** Baykan A. D. (2015). Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı. ISBN 978-605-65874-0-5. Ankara (Erişim Linki: http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kadin-dostu-kent-planlamasi.pdf. Erişim Tarihi: 02.04.2022